

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Κ. ΧΡΥΣΟΣ

ΤΟΜΟΣ 5, ΤΕΥΧΟΣ Α'

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1973

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΜΕΛΕΤΑΙ	Σελίς
<i>Παναγιώτου Χρήστου</i> , Ἐνοφυλία τῶ Ἰδεῶδες τῶν Γνωστικῶν	1 - 27
<i>Constantine Tsirpanlis</i> , Byzantine parliaments and representative assemblies from 1081 to 1351	28 - 72
<i>Gabriel Patacsi</i> , Joseph Bryennios et les discussions sur un Concile d'union (1414-1431)	73 - 96
<i>Oscar Cullmann</i> , Σωτηρία ἐν Χριστῶ. Πρόβλημα καὶ Ἐπαγγελία	97 - 117
<i>Μάρκου Σιώτου</i> , Περὶ τῆς ἐν Χριστῶ Σωτηρίας παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Σωτηρία ἐν Χριστῶ. Πρόβλημα καὶ ἐπαγγελία» μελέτης τοῦ Oscar Cullmann	118 - 144

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

1. ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΒΙΒΛΙΩΝ	147 - 185
W. G. Kümmel, Das Neue Testament im 20. Jahrhundert. Ein Forschungsbericht (ὑπὸ Ἰ. Καραβιδοπούλου)	147 - 148
W. A. Bienert, «Allegoria» und «Anagoge» bei Didymos dem Blinden von Alexandria (ὑπὸ E. Χρυσοῦ)	149 - 151
J. Chrysostome, Sur la vaine gloire et l'éducation des enfants, Introduction, texte critique, traduction et notes, par Anne — Marie Malingrey (ὑπὸ K. Φράγκου)	151 - 154
La règle de Saint Benoît, I, II, III, Introduction, traduction et notes par Adalbert de Vogüe, Texte établi et présenté par Jean Neufville (ὑπὸ Ἀρχιμ. Ν. Χατζημιχάλη)	154 - 156
Κ. Μανάφη, Μοναστηριακὰ Τυπικὰ — Διαθῆκαι (ὑπὸ Ἀρχιμ. Ν. Τσουλκανάκη)	156 - 159
J. Scot, Commentaire sur l'Évangile de Jean, Introduction, texte critique, traduction, notes	

- et index de E. Jeuneau (ὑπὸ Ἰ. Καραβιδουπούλου) 159 - 161
- Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου, Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ (ὑπὸ Ἀρχιμ. Π. Ροδοπούλου) 162 - 165
- L. — P. Raybaud, Le Gouvernement et l'Administration Centrale de l'Empire Byzantin sous les Premiers Paléologues (1258-1354) (by C. Tsirpanlis) 165 - 166
- V. Laurent, Les «Mémoires» du Grand Eclésiastique de l'Eglise de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le Concile de Florence (1438-1439) (by J. Meyendorff) 166 - 170
- F. Kern, Kingship and law in the middle ages (by C. Tsirpanlis) 170 - 172
- H. W. Haussig, A History of Byzantine Civilization (ὑπὸ Κ. Τσιρπανλῆ) 172 - 173
- S. Runciman, The Last Byzantine Renaissance (ὑπὸ Κ. Τσιρπανλῆ) 173 - 174
- D. A. Miller, The Byzantine Tradition (ὑπὸ Κ. Τσιρπανλῆ) 174 - 175
- Περὶ «ἀθώας» Βασκανίας, (παρατηρήσεις τινὲς εἰς κριτικὴν τοῦ κ. Θ. Ζήση) (ὑπὸ Θ. Νικολάου) 175 - 180
- Περὶ τῆς καταδικασθείσης ἀθώας Βασκανίας, (παρατηρήσεις εἰς τὰς ἀντιπαρατηρήσεις τοῦ κ. Θ. Νικολάου) (ὑπὸ Θ. Ζήση) 180 - 185
2. ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ (ὑπὸ Ε. Χρυσοῦ — E. Lamberz) 186 - 195
- ΧΡΟΝΙΚΑ
- Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου, Τὸ Οὐκρανικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Ζήτημα 199 - 246
- Ἐδαγγέλου Χρυσοῦ, Ἐγκαίνια τοῦ Ξενῶνος τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν 247 - 253
- Ἐδαγγέλου Χρυσοῦ, Πνευματικὸν συμπόσιον περὶ τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου 253 - 254
- Ἐπίσκεψις τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας εἰς Ἁγιον Ὄρος 255 - 256

ριωτέραν αἰτίαν τῆς μακραίωνος ἐπιβιώσεώς του, ἀλλὰ καὶ ὡς βασικὴν διαφορὰν μὲ τὴν Δυτικὴν πολιτικὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν σκέψιν, τὴν ἰδιάζουσαν ἐπίδρασιν τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ καὶ μυστικισμοῦ, τῆς Βυζαντινῆς διπλωματίας καὶ ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας ὡς «ὑποκειμενικῆς πραγματικότητος».

Ὁ σ. καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἡ βασικὴ αἰτία τῆς ἀποτυχίας τῆς Βυζαντινῆς πολιτικῆς ἐν γένει, ἦτο ἡ τάσις τῶν Βυζαντινῶν νὰ θεωροῦν τὸν χρόνον ὡς ἰδεατὴν μᾶλλον καὶ ὑποκειμενικὴν πραγματικότητα, δυναμένη νὰ ἀγνοηθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς καὶ ἐξασκήσεως τῆς λογικῆς ἢ τῆς θελήσεως, ἦτοι ἡ τάσις τῆς φυγῆς ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὴν μοναστηριακὴν ἡσυχίαν καὶ θεωρίαν.

Χρήσιμος εἶναι καὶ ἡ πρὸς τὸ τέλος ἐπισυναπτομένη «Ἐκλεκτὴ Βιβλιογραφία», ἡ ὁποία παρέχει μίαν σύντομον ἀνάλυσιν ἐκάστου βοηθήματος καὶ βιβλίου. Τὸ βιβλίον τελειώνει μὲ Πίνακα (Index) κυρίων ὀνομάτων καὶ θεμάτων.

Κ. ΤΣΙΡΠΑΝΗΣ

ΠΕΡΙ «ΑΘΩΑΣ» ΒΑΣΚΑΝΙΑΣ

Παρατηρήσεις τινὲς εἰς κριτικὴν τοῦ κ. Θ. Ζήση.

Ἐν πρώτοις εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν κ. Ζήσην διὰ τὸν κόπον τοῦ ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὴν ἐργασίαν μου: *Der Neid bei Johannes Chrysostomus unter Berücksichtigung der griechischen Philosophie* (Abhandlungen zur Philosophie, Psychologie und Pädagogik, Bd. 56, H. Bouvier u. Co. Verlag), Bonn 1969. Ἀναφέρομαι εἰς τὴν κριτικὴν, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐδημοσίευσεν εἰς τὸ περιοδικὸν *Κληρονομία*, 4 (1972) 179 - 181. Καίτοι αὕτη πλαισιώνεται ἀπὸ ἐπαινετικὰς φράσεις-τοῦτο εὐρίσκεται ἐν συμφωνίᾳ πρὸς δεκάδα καὶ πλέον ἄλλων κριτικῶν γενομένων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ ἰδουσῶν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς διάφορα γνωστὰ περιοδικά-, ἐν τούτοις ἐπικρίνει ὠρισμένα σημεῖα, παριστάνουσα ταῦτα ἄλλως ἢ ὡς ἔχουν. Πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν οὐσιωδестέρων ἐκ τῶν σημείων τούτων, κρίνω σκόπιμον νὰ παρατηρήσω τὰ κάτωθι:

1. Εἰς τὴν σ. 180, 5ῆ. πληροφορεῖ ὁ κ. Ζήσης τὸν ἀναγνώστην, ὅτι «σὺν τῇ κακῇ ἐννοίᾳ τῆς βασκανίας ὑπῆρχε καὶ ἀθῶα τις βασκανία, μὴ ἔχουσα τὴν αἰτίαν αὐτῆς εἰς τὸν φθόνον καὶ τὴν πονηρίαν». Πρὸς στή-

ριζίν τῆς γνώμης του ταύτης παραπέμπει εἰς τὸ ἔργον τοῦ Πλουτάρχου *Συμπόσιον* 5, 7, 4 A (πρόκειται περὶ τῶν *Συμποσιακῶν Προβλημάτων*) καὶ εἰς ἄρθρον τοῦ Θ. Παπακωνσταντίνου, «Βασκανία», ἐν *MEE* σ. 804. Ἐπ' αὐτῶν ἐπιθυμῶ νὰ εἶπω:

α'. Ὁ κ. Ζήσης διαπτύσσει ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ γραφόμενα τοῦ Παπακωνσταντίνου. Ἐν προκειμένῳ πρέπει νὰ γίνῃ μεθοδολογικῶς ἢ διαπίστῳσις, ὅτι ἐπεχειρήθη συμπλήρωσις μιᾶς εἰδικῆς ἐργασίας ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς ἄρθρου Ἐγκυκλοπαιδείας, παραθεωρηθειῶν ταυτοχρόνως ἐτέρων εἰδικῶν μελετῶν ἐχουσῶν τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον. Εἶναι μάλιστα ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἄρθρου δὲν κάμνει λόγον περὶ «ἀθώας» βασκανίας, γράφων μόνον: «ἀλλὰ ἡ αἰτία τῆς βασκανίας δὲν εἶναι πάντοτε ὁ φθόνος». Τοῦτο διηρημηνεύθη προδήλως ὡς «ἀθώα» βασκανία.

β'. Καθ' ὅσον γνωρίζω καὶ ἠδυνήθην νὰ ἐρευνήσω, οὐδεὶς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γραμματείαν ἀποδίδει εἰς τὴν λέξιν βασκανίαν «ἀθώαν» ἔννοιαν ἢ ὁμιλεῖ περὶ «ἀθώας βασκανίας». Ἡ βασκανία κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν φθόνον, ὁ ὁποῖος βλάπτει μόνον τὸν φθονοῦντα, ἀποβαίνει ἐνίστε βλαπτικὴ καὶ διὰ τὸν βασκαινόμενον. Πρόκειται περὶ πάθους ὑπὸ διπλῆν, θὰ ἐλέγομεν, ἔννοιαν: ὑποκειμενικὴν (πάσχει ὁ βασκαινῶν) καὶ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους (πάσχει ὁ βασκαινόμενος). Ἰπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην σημασίαν γίνεται λόγος συνήθως περὶ «βασκάνου ὀφθαλμοῦ». Κατὰ τὴν δεισιδαίμονα τῶν ἀνθρώπων φαντασίαν ἐξέρχεται διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐν οἰονεὶ μαγικὸν «ρεῦμα»: τοῦτο, ἐξωτερικεῦον τὴν βάσκανον καὶ φθονεράν τῆς ψυχῆς διάθεσιν, κατευθύνεται εἰς τὸ προστυχόν καὶ ἄξιον θαυμασμοῦ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον καὶ βλάπτει. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχουν λίαν ἐνδιαφέρουσαι μελέται, αἱ ὁποῖαι προσπαθοῦν νὰ ἐκθέσουν ἐν πλάτει τὴν δεισιδαίμονα καὶ φαντασιόπληκτον ταύτην πίστιν περὶ βασκάνου ὀφθαλμοῦ, τῆς βλαπτικῆς του ιδιότητος, τῆς θέσεως (!), τὴν ὁποίαν λαμβάνει, καθ' ὃν χρόνον συντελεῖται ἢ βλάβη κ.λ.π. Ἀξίζει ν' ἀναφεροῦν ἐδῶ αἱ λίαν ἀξιόλογοι ἐργασίαι τοῦ S. Seligmann, *Der böse Blick und Verwandtes. Ein Beitrag zur Geschichte des Aberglaubens aller Zeiten und Völker*, 2 Bde, Berlin 1910 καὶ *Die Zauberkraft des Auges und das Berufen. Ein Kapitel aus der Geschichte des Aberglaubens*, Hamburg 1922. Ἐκ τῶν εἰς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα εἰδικῶς ἀναφερομένων πραγματειῶν ἄξια μνεῖας εἶναι τῶν O. Jahn, «Über den Aberglauben des bösen Blicks bei den Alten», ἐν *Ber. d. kgl. S. Ges. d. Wiss. Phil. - hist. Kl.*, Leipzig 1854, σσ. 28 - 110 καὶ K. Meisen, «Der böse Blick und anderer Schadenzauber im Glaube und Brauch der alten Völker und frühchristli-

cher Zeit, *en Rhein. Jahrbuch f. Volkskunde*, 1 (Bonn 1950) 144 - 177.

Ἄλλὰ ποία εἶναι ἡ σημασία τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου, εἰς τὸ ὑποῖον παραπέμπεται ὁ ἀναγνώστης; Τὸ «πρόβλημα» ζ' τοῦ Ε' βιβλίου τῶν *Συμποσιακῶν* τοῦ Πλουτάρχου, ὅθεν παρελήφθη τὸ ἐν λόγῳ ἐδάφιον, φέρει τὴν ἐπιγραφήν: «Περὶ τῶν καταβασκαίνειν λεγομένων» (680 Β ἐ. ἔκδ. C. Hubert, Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig - Zwickau 1971, τ. IV, σ. 167, 20 ἐ.). Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κεφαλαίου (Πλουτ., *Συμπόσιον*, Ε', ζ', 1) λέγεται ἤδη, ὅτι, ὅταν ἤρχισε νὰ γίνεταί λόγος περὶ βασκανίας καὶ βασκάνου ὀφθαλμοῦ, ὠρισμένοι τῶν συνδαιτυμόνων «ἐξεφλαύριζον τὸ πρᾶγμα καὶ κατεγέλων», ὁ δὲ Μέστριος Φλώρος, ὁ φιλοξενῶν, ὑπεστήριξε τὴν ἄποψιν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεικνύμεν ἀπιστίαν εἰς μίαν θαυμαστὴν ἱστορίαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν γνωρίζομεν τὴν αἰτιώδη συνάφειάν της. Ἐν προκειμένῳ λοιπὸν ὑποδηλώνεται ἡ διχογνωμία μεταξὺ τῶν συζητητῶν ὡς πρὸς τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν ἢ μὴ τῆς βασκανίας ἐν γένει ὡς βλαπτικῆς τοῦ πλησίον. Ὀλίγον κατωτέρω (Ε', ζ', 3) τίθεται ὑπὸ τοῦ Πατροκλέου εἰδικώτερον ἢ ἐρώτησις: «τὰ δὲ τῆς ψυχῆς, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ βασκαίνειν, τίνα τρόπον καὶ πῶς διὰ τῆς ὕψεως τὴν βλάβην εἰς τοὺς ὀρωμένους διαδίδωσιν»; Διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης μερικεύεται τὸ πρόβλημα εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐπισυμβαίνει ἢ βλάβη τοῦ πλησίον ἀπὸ μέρους τοῦ βασκάνου. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀπάντησις τοῦ Σωκλάρου, ἐνὸς τῶν ὁμοτραπέζων: «...εἰ γὰρ ἂ λέγουσι πολλοὶ περὶ τῶν βασκαينوμένων ὡς ἀληθῆ τίθεμεν, οὐκ ἀγνοεῖς δήπουθεν, ὅτι καὶ φίλους καὶ οἰκείους, ἐνιοὶ δὲ καὶ πατέρας ἔχειν ὀφθαλμὸν βάσκανον ὑπολαμβάνουσιν, ὥστε μὴ δεικνύναι τὰς γυναῖκας αὐτοῖς τὰ παιδία μηδὲ πολὺν ἔαν χρόνον ὑπὸ τῶν τοιοῦτων καταβλάπτεισθαι· πῶς οὖν ἔτι δόξει φθόνου τὸ πάθος εἶναι; τί δ', ὦ πρὸς τοῦ Διός, ἐρεῖς περὶ τῶν ἑαυτοὺς καταβασκαίνειν λεγομένων;» (Ε', ζ', 4).

Εἶναι πασιφανές, ὅτι ὁ Σωκλάρου εἰς τοὺς λόγους του ἐκφράζει ριζικὴν ἀμφιβολίαν καὶ διαμφισβήτησιν αὐτῶν, «ἂ λέγουσι πολλοί», ἤ-τοι τῶν προϊόντων τῆς δεισιδαίμονος φαντασίας καὶ εὐπιστίας πολλῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα κατ' οὐδένα τρόπον θέτει ὡς ἀληθῆ. Πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς ἀμφιβολίας του ταύτης προσάγει τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι, ἐπειδὴ πολλοὶ δέχονται τὴν βασκανίαν ὡς βλαπτικῶς κινουμένην πρὸς οἰκεία πρόσωπα (φίλους, ἀδελφούς, τέκνα κ.λ.π.) ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸν ἴδιον τὸν βάσκανον, δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ πάθους τῆς βασκανίας, τὸ ὁποῖον ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν φθόνον καὶ βλάπτει μόνον τὸν φθονοῦντα. Ἀμφισβητεῖ τὴν βλαπτικὴν ιδιότητα τοῦ βασκάνου ὀφθαλμοῦ κατὰ τρόπον μαγικόν. Νο-

μίζω τὸ αὐτὸ κάμνει καθείς μας σήμερον, ὅταν ἀντιμετωπίζη ἀνάλογον ἀντίληψιν εἰς τοὺς ἀπλοῦς ἀνθρώπους. Οὐδείς νουεχῆς καὶ ἀπηλλαγμένος ἀπὸ δεισιδαίμονας προλήψεις ἀνθρώπος κρεμᾷ σήμερον «σκόρδο στὸ κεφάλι γιὰ νὰ μὴ τὸν βασκάνουν πάλι», ὅπως ἐπὶ παραδείγματι ἀπαιτεῖ τὸ γνωστὸν δίστιχον πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας. Ἐν συνόψει θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παρατηρηθῆ, ὅτι ὁ Σώκλαρος, λογικῶς σκεπτόμενος, ἀπορρίπτει τὴν ὑπαρξίν τῶν μαγικῶν—βλαπτικῶν ἐπενεργειῶν τοῦ βασκάνου ὀφθαλμοῦ καὶ οὐδένα κάμνει λόγον περὶ ἀθώας βασκανίας.

Εἰς τὸ κείμενόν μας λαμβάνει ἐν συνεχείᾳ (Ε', ζ', 5) τὸν λόγον ὁ ἴδιος ὁ Πλούταρχος. Ἡ γνώμη του εἶναι διάφορος πρὸς τὴν τοῦ Σωκλήρου. Παραθέτομεν ταύτην ἐνταῦθα, διότι δίδει μίαν ἀρκούντως ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα, ἀν εἶναι δυνατόν ἡ βλαπτικὴ ἰδιότης τοῦ βασκάνου ὀφθαλμοῦ νὰ ἀσκῆται χωρὶς τὴν θέλησιν καὶ πρόθεσιν τοῦ φθονεροῦ. Ὁ Πλούταρχος, συμμεριζόμενος τὴν ἀντίληψιν, ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ βλάβη γενικῶς, προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν τρόπον, καθ' ὃν τοῦτο συμβαίνει. Ὁ αὐτὸς συγγραφεύς, σημειωτέον, κάμνει λόγον καὶ εἰς ἄλλα του ἔργα περὶ τοῦ φθόνου μεταξὺ στενῶν συγγενῶν (περὶ φθόνου εἰς τὸν Πλούταρχον βλ. πλείονα E. Milobenski, *Der Neid in der griechischen Philosophie*, Klassisch—philol. Studien, hrsg. v. H. Herter u. W. Schmid, H. 29, Wiesbaden 1964, σ. 135 - 165). "Ὅλα τὰ πάθη, λέγει λοιπὸν ὁ Πλούταρχος, «ταῖς ψυχαῖς ἐμμείναντα πολὺν χρόνον, ἕξεις ἐνεργάζεται πονηράς· αὐταὶ δ' ὅταν ἰσχὺν φύσεως λάβωσιν, ὑπὸ τῆς τυχοῦσης κινούμεναι προφάσεως, πολλάκις καὶ ἄκοντας ἐπὶ τὰ οἰκεῖα καὶ συνήθη καταφέρουσι πάθη... Ἡ γὰρ συνήθεια δεινὴ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐξάγειν τὴν διάθεσιν, καὶ τὸν ἀκροσφαλῶς ἔχοντα πᾶσι προσπταίειν ἀνάγκη τοῖς ὑποπίπτουσιν. "Ὡστ' οὐκ ἄξιον θαυμάζειν τοὺς τὴν φθονητικὴν ἀπειργασμένους ἐν ἑαυτοῖς ἕξιν, εἰ καὶ πρὸς τὰ οἰκεῖα κατὰ τὴν τοῦ πάθους ιδιότητα κινῶνται· κινούμενοι δ' οὕτως ὁ πεφύκασιν οὐχ ὁ βούλονται ποιῶσιν». Τὸ παρὸν ἀπόσπασμα ὁμιλεῖ τόσον εὐγλώττως, ὥστε περιττεύει κάθε σχόλιον. Εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ βασκανὸς βλάπτει ἐν οἰκεῖον πρόσωπον, πράττει μὲν τοῦτο ἐνίοτε ἀκουσίως, εὐρίσκεται ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ πάθους τῆς βασκανίας, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβη ἐντὸς αὐτοῦ ἕξις ἰσχὺν φύσεως λαβοῦσα. Ἡ βασκανία αὕτη κάθε ἄλλο παρὰ ἀθῶα θὰ ἡδύνατο νὰ χαρακτηρισθῆ.

2. Ὡσαύτως εἰς σ. 180, 17ε., τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κριτικῆς ἐπικρίνεται ἄποψις, τὴν ὁποίαν ὁμολογουμένως δὲν ὑπεστήριξα, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐκπροσωπῶ καὶ ὁ ἴδιος. Σχεδὸν πᾶς τις γνωρίζει, ὅτι ὠρισμένοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἡσχολήθησαν μὲ θέματα θεωρητικᾶ—φιλο-

σοφικά καὶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἔσχε καὶ πρακτικὰς κατευθύνσεις. Τοῦτο καὶ διευπλώθη εἰς τὴν σ. 25 τῆς ἐργασίας μου, ἐνθα λέγεται: «Die Kirchenväter beschäftigten sich nicht mit der Philosophie Griechenlands, sondern mit der Palästinas. Diese Philosophie war *fast* durchaus ethisch ausgerichtet...». Ἀποδίδων τὸ νόημα τῶν φράσεων αὐτῶν ὁ κ. Ζήσης γράφει: «Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ μὲ τὴν τῆς Παλαιστίνης. Ἡ φιλοσοφία αὕτη ἔχει καθ' ὁλοκλήριαν ἠθικὰς κατευθύνσεις». Ἐὰν ρίψη κανεὶς ἐν βλέμμα εἰς τὸ γερμανικὸν κείμενον καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀπόδοσιν, θὰ διαπιστώσῃ εὐκόλως τὴν παραβίασιν τοῦ κειμένου, ὅτι δηλονότι ἡ δευτέρα φράσις μετεφράσθη κεκολοβωμένως καὶ ἠλλοιώθη σοβαρῶς, παραλειφθείσης κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς κεφαλαιώδους σημασίας εἰς τὴν δομὴν τοῦ κειμένου λέξεως *fast*. Τοιοῦτοτρόπως ἤχθη ὁ κ. συναδέλφος εἰς τὴν συμπερασματικὴν κρίσιν, ὅτι «ἡ γενικεύσις ἐπομένως ὀφείλουσαν εἶναι ἡ ἀποδοσις τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν φιλοσοφίαν τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ μὲ τὴν τῆς Παλαιστίνης» ...εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ἀσυνεπής». Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ, χρησιμοποιοῦν τὰς αὐτὰς λέξεις, νὰ χαρακτηρίσω ὡς «ἐσφαλμένην καὶ ἀσυνεπῆ» τὴν παραλειψὶν κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς λέξεως *fast*, ἂνευ τῆς ὁποίας ἡ δευτέρα πρότασις θὰ εἶχεν ὧδε: «Ἡ φιλοσοφία αὕτη (ἐννοεῖται, μεθ' ἧς ἡσχολήθησαν οἱ Πατέρες) ἔσχε σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ἠθικὰς κατευθύνσεις».

3. Σχετικῶς τέλος μὲ τὴν παρατήρησιν ἐπὶ τοῦ τίτλου τῆς ἐργασίας: «Παραεπιπτώτως παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ὁ ὑπότιτλος τῆς μελέτης 'unter Berücksichtigung der griechischen Philosophie' δὲν ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ διαπραγματεύσις γίνεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Χρυσοστόμου, σποραδικαὶ δὲ συσχετίσεις πρὸς τὰς γνώμας ἑλλήνων φιλοσόφων χωρὶς νὰ εἶναι περιτταί, δὲν δικαιολογοῦν τὴν καὶ διὰ τοῦ τίτλου ὑποδήλωσίν των» (σ. 181, 4έ.), πρέπει ν' ἀντιπαρατηρηθῇ:

α'. Εἰς τὴν κρίσιν ταύτην ἤγαγε μᾶλλον ἡ πλημμυελὴς κατανόησις τοῦ ὑποτίτλου: «unter Berücksichtigung der griechischen Philosophie» δὲν σημαίνει «ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας» (σ. 179, 23έ.), ἀλλὰ «λαμβάνομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας».

β'. Οὕτως ἐχούσης τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποτίτλου, ὁ ὁποῖος, ἂς σημειωθῇ, θὰ ἔδει ἐξ ἐπόψεως ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας νὰ παρατεθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κριτικῆς (σ. 179, 14), ὅπως ἔχει εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ ὄχι ἐντὸς παρενθέσεων, καὶ δοθέντος ὅτι αἱ δύο ἐκφράσεις «ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀπόψεις» καὶ «λαμβάνομένης ὑπ' ὄψιν» δὲν εἶναι νοηματικῶς ἰσοβαρεῖς καὶ ἰσόκυροι, εἶναι αὐτόδηλον, ὅτι ἀλλάσσει καὶ ἡ στάθμη τῶν ἀπαιτουμένων «συσχετίσεων».

γ'. Καὶ αὐταὶ ἴσως αἱ «συσχετίσεις πρὸς τὰς γνώμας ἐλλήνων φιλοσόφων» δὲν εἶναι «σποραδικαί», ἀλλ' ἱκαναί, ὥστε νὰ δικαιολογοῦν τὴν θέσιν τοῦ ὑποτίτλου, ὅτι κατὰ τὴν διαπραγματεύσιν τοῦ θέματος λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνα τὰ χωρία ἐκ τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας, τὰ ὅποια ὑποβοηθοῦν πρὸς ὑπογράμμισιν τοῦ κοινοῦ καὶ ἕξαρσιν τοῦ νέου παρὰ Χρυσοστόμῳ, τοῦθ' ὅπερ τονίζεται καὶ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς μελέτης (σ. 16). Εἶναι περιττὸν ν' ἀναφερθοῦν ἐδῶ σελίδες ὀλόκληροι. Ἀναγινώσκων τις τὴν ἐργασίαν καὶ ἔχων ἐλαφρῶς συγκεντρωμένον τὸ διαφέρον του εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, θὰ διαπιστώσῃ τοῦτο μετ' εὐκολίας.

Θ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΘΕΙΣΗΣ ΑΘΩΑΣ ΒΑΣΚΑΝΙΑΣ

Παρατηρήσεις εἰς τὰς ἀντιπαρατηρήσεις τοῦ
κ. Θ. Νικολάου.

Ὁ κ. Νικολάου πιστεύων ὅτι ἡ κριτικὴ ἡμῶν «παριστᾷ ἄλλως ἢ ὡς ἔχουν» ὠρισμένα σημεῖα τῆς ἐργασίας του ἐπιχειρεῖ νὰ κρίνῃ ταύτην. Ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρίθμησιν τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Νικολάου ἀντιπαρατηροῦμεν σχετικῶς τὰ ἑξῆς:

1α. Ἐξ ἐπόψεως ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας ἡ χρῆσις ἐγκυκλοπαιδειῶν ἢ ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν δὲν εἶναι ἀνάρμοστος, ἀλλ' ἐπιβεβλημένη. Ἐνταῦθα εὐρίσκει ὁ ἐρευνητὴς τὰς πρῶτας πληροφορίας καὶ τὴν βασικὴν βιβλιογραφίαν, εἰς σοβαρὰς δὲ ἐγκυκλοπαιδείας καὶ ὅ,τι οὐσιῶδες περὶ τοῦ θέματος ἔχει γραφῆ. Δύναται ὁ κ. Νικολάου νὰ ἐπανίδῃ τὸν βιβλιογραφικὸν πίνακα τῆς κριθείσης μελέτης του διὰ νὰ πεισθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ περὶ τοῦ πράγματος. Παραθέτομεν ἐνδεικτικῶς ὠρισμένα ἄρθρα ἐξ ἐγκυκλοπαιδειῶν ἀπαντῶντα ἐν αὐτῷ: Bernert E., «Phthonos», in *PW* (= *Paulys Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*) σ. 11. Ἐκ τῆς αὐτῆς ἐγκυκλοπαιδείας εἶναι εἰλημμένον καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ Herter H., «Telchinen», σ. 12. Ἐπίσης βλ. Fichter J., «Weisheit Salomos», in *Handbuch zum A. Testament*, σ. 12. κχ.

Τὸ ἄρθρον τοῦ Παπακωνσταντίνου ἐχρησιμοποίησαμεν κυρίως διὰ τὴν παρεχομένην πλουτάρχειον μαρτυρίαν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ὀρθῶς συνεπέρανεν οὗτος ὅτι «ἡ αἰτία τῆς βασκανίας δὲν εἶναι πάντοτε ὁ φθόνος. Πολλάκις ἐπαινεῖ τις ἢ θαυμάζει ἄνευ καὶ τῆς ἐλαχίστης ὑ-